

Summary

This article is devoted to the study of German phraseologisms in the newspaper style. It focuses on the semantic and stylistic peculiarities of German phraseologisms with national cultural component. The functioning aspect of ethno-culturally marked phraseological units in German press has been shown. This article deals with the questions of phraseological meaning, inner form of phraseologisms and the formation of phraseological innovations with national potential in German press. Phraseological units with national and cultural potential in modern German press are characterized with the purpose of studying a language picture of the world.

УДК 81' 253

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД МІЖМОВНОЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Матвіїшин О.М.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Постановка наукової проблеми та її значення. Переклад як особливий вид міжмовної та міжкультурної комунікації, наділений багатограним характером і відповідно може оцінюватися з різних точок зору, перш за все як неминучий чинник спілкування між представниками різного лінгвокультурного простору, як фактора зближення народів, взаємозбагачення їхніх культур. Переклад творів художньої літератури – це один з важливих засобів збагачення скарбниці національних літератур, що доповнює літературний процес, його тематичні, жанрово-змістовні, естетичні межі. Теоретичні питання співвідношення художнього перекладу, вихідної та цільової культур досліджувалися в історії перекладу, починаючи від Й.-В.Гете і Ф. Шлейермахера на початку ХІХ століття, до сучасних концепцій Е. Паунда та С. Баснетт у ХХ столітті (О. Каде, Дж. Кетфорд, Ю. Найда, А. Федоров, Я. Рецкер, С. Ковганюк, О. Чередниченко, Р. Зорівчак та ін.). Однак в царині перекладознавчої науки і досі залишається низка не до кінця вивчених факторів міжкультурного характеру перекладу, що й зумовлює *актуальність* статті.

Мета розвідки полягає у визначенні художнього перекладу як чинника міжмовної та міжкультурної комунікації. *Об'єктом* дослідження є художній переклад в діалозі двох культур, а *предметом* аналізу – ідіолект перекладача.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Роль перекладу склалася історично і зумовлена належністю всіх людей до однієї цивілізації. Саме тому в культурі кожного народу тісно поєднується національне й інтернаціональне, причому в наш час процес інтернаціоналізації культури набрав нового розмаху. З огляду на це, особливого значення набуває дослідження функціонування перекладів, передовсім художніх, у конкретному соціально-історичному і національному контексті. Мовне і культурне розмаїття сьогодні є визнаним багатством людської цивілізації, і саме переклад працює на його збереження, він слугує засобом захисту національних мов і культур, даючи імпульси їхньому саморозвиткові й водночас уберігаючи їх від надмірного іншомовного впливу.

Особливість перекладу виявляється передовсім в тому, що він є діалогом двох культур – культури оригіналу й культури цільової літератури. Яскраве пояснення сутності такого діалогу дає М. Бахтін: «Чужа культура тільки в очах іншої культури розкриває себе повніше і глибше... Один смисл розкриває свої глибини, зустрівшись і доторкнувшись до іншого, чужого смислу: між ними починається ніби діалог, який долає замкнутість і односторонність цих смислів, цих культур. Ми ставимо чужій культурі нові запитання, які вона сама собі не ставила, ми шукаємо в ній відповіді на ці запитання, і чужа культура відповідає нам, відкриваючи перед нами нові сторони, нові смислові глибини... За такої діалогічної зустрічі двох культур вони не зливаються, кожна зберігає свою єдність і художню цілісність, але вони взаємно збагачуються» [1, с. 335].

Той факт, що переклад є одним із різновидів комунікації, в якому спілкування відбувається шляхом ідентифікації окремих, знайомих для відправника і реципієнта рис репрезентованої ситуації, робить можливим сам процес міжмовної комунікації, дозволяючи перекладачеві і реципієнту перекладу свідомо інтерпретувати й аналогічно сприймати художній твір на основі власного життєвого досвіду, загального рівня освіченості і ерудиції.

Питання про те, що переклад не зводиться тільки до співвідношення двох мовних структур, а є фактом співвідношення двох культур порушив французький лінгвіст Ж. Мунен. Вчений слушно зазначав, що позамова ситуація культури є тим чинником, який може нейтралізувати розбіжності мовних структур, компенсувати відсутність тих чи інших елементів у мовній картині світу [5, с. 25]. Представники комунікативної моделі перекладу (О. Каде, А. Найберт, Л. Латишев та ін.) розглядають процес перекладу як акт двомовної комунікації, що ґрунтується на обміні закодованою інформацією через певні інформаційні канали зв'язку між «передавачем» та «одержувачем» [3, с. 69]. Таким чином, проблема перекладу зводиться до проблеми зміни кодів. У такий спосіб відправник кодує повідомлення та відправляє його відповідним каналом; перекладач, що здійснює

перекодування з вихідної мови оригіналу на код мови перекладу, виступає з'єднувальним ланцюжком між «передавачем» повідомлення та його «одержувачем».

Обґрунтовуючи концепції своїх попередників, російський перекладознавець А. Швейцер формулює свою комунікативну ситуацію, згідно якої визначає переклад, по-перше, як однонаправлений і двофазний процес міжмовної й міжкультурної комунікації, при якому на основі підданого цілеспрямованому (перекладацькому) аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), що заміняє первинний в іншому мовному й культурному середовищі; по-друге, це процес, який характеризується установкою на передачу комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікований розходженнями між двома мовами, між двома культурами й двома комунікативними ситуаціями» [9, с. 75]. Отже, комунікативна модель А. Швейцера ґрунтується, з одного боку, на мовах оригіналу і перекладу, а з іншого, – на двох культурах, двох предметних ситуаціях, двох комунікативних ситуаціях.

Спираючись на визначення словацького теоретика перекладу А. Поповича, можна стверджувати, що бікультурна модель перекладу – це явище, яке передбачає подвійну спрямованість комунікації, коли переклад є носієм взаємодоповнення двох культур: культури оригіналу і культури перекладу [6, с. 31-32].

У питанні щодо двомовної перекладацької комунікації О. Чередниченко доходить висновку, що між текстами оригіналу та перекладу встановлюються складні взаємозв'язки, опосередковані комунікативним ланцюгом, який складається з блоків автора оригіналу, перекладача та одержувача тексту [8, с. 163]. Блок автора – відправника вихідної інформації, – охоплює позамовну дійсність, репрезентовану в тексті мовою оригіналу (затекст), а також культурну традицію (контекст), до якої належить автор. Саме вона значною мірою зумовлює авторське світобачення та стилістику першотвору.

Блок перекладача – першого одержувача вихідної інформації, – має, на думку автора, три основні складові: 1) зорове сприйняття та розуміння оригіналу шляхом його девербалізації; 2) перекодування девербалізованого змісту; 3) редагування перекладеного тексту з метою якнайточнішого відтворення затексту, стилістики оригіналу та забезпечення сприйняття кінцевим одержувачем.

У третьому блоці комунікативного ланцюга реалізується мета перекладу, як виду комунікації. Одержувач перекладеного повідомлення може бути як індивідуальним, так і колективним, маючи власну культурну традицію, мову та перебуваючи в характерних для нього соціокультурних умовах. Перекладач повинен зважати на ці аспекти, намагаючись адаптувати текст перекладу для сприйняття одержувачем – носієм певної мови і культури [8, с. 164].

Отже, при комунікативному підході до перекладу, тобто в рамках міжмовної комунікації, переклад розглядається як процес і результат

перекладу, при цьому враховується сукупність мовних та позамовних чинників, що визначають можливість і характер комунікації між людьми, що належать до різного лінгвокультурного простору. Іншими словами, переклад, як особливий вид міжмовної та міжкультурної комунікації, характеризується мовними та культурними чинниками.

Говорячи про посередницьку місію перекладу, ми, звичайно, вживаємо метафору, оскільки посередником у міжмовному і міжкультурному спілкуванні завжди був і буде перекладач, який виступає посередником не лише між автором–адресантом певного повідомлення та його кінцевим реципієнтом, але й між двома мовами та культурами. Така особливість перекладу висуває відповідні вимоги до професійної компетентності перекладача – високий ступінь білінгвізму та бікультуризму [8, с. 174].

При дослідженні проблем художнього перекладу, в тому числі і як особливого виду міжмовної та міжкультурної комунікації, варто розглянути проблему особистості перекладача, його ідіолекту. Автори підручника «Теорія і практика перекладу (німецька мова)» Т. Кияк, А. Науменко, Д. Огуй наголошують на двох значеннях категорії ідіолекту в галузі перекладу: індивідуальний стиль перекладача як митця та індивідуальний стиль перекладача як перекладача – дві іпостасі в одній особі перекладача. Ці чинники мають суб'єктивно-об'єктивний характер: суб'єктивні вони через те, що за логічною суттю перекладу як іншомовного переоформлення оригіналу їх не повинно бути в перекладі; об'єктивними – тому, що не можуть не впливати на переоформлення і не залишати свого очевидного відбитка на перекладі [4, с. 378]. Суб'єктивно-об'єктивна діяльність перекладача як посередника у двомовній комунікації є фактором множинності перекладів, ступінь якої залежить від жанру тексту, його часових та просторових характеристик, розвиненості перекладацької традиції та рецептивних можливостей цільової мови і культури.

Знайомство з елементами культурного фонду відбувається безпосередньо: через художній текст чи через перекладений варіант цього тексту. Коли йдеться про переклад, ні автор оригіналу, ні читач тексту перекладу не в змозі перевірити, наскільки фактори культурного фонду, які представлені у перекладі, відповідають реальному положенню речей, оскільки обидва вони знаходяться по різні сторони культурного бар'єру. У такому випадку всю відповідальність несе перекладач, який виступає в якості експерта відносно обох культур. Перед ним постає важке завдання: з одного боку, він повинен зберегти авторські культурні маркери, а з іншого боку, допомогти реципієнту впізнати маркери іншої культури, адаптуючи їх, роблячи їх прийнятними для сприйняття реципієнта.

Р. Зорівчак розглядає творчу індивідуальність перекладача в контексті збагачення й розвитку літератури певного народу: «Саме завдяки індивідуальності перекладача (а не кодексу міжмовних відповідників чи трансформаційних правил) перекладений твір стає надбанням народу, для якого робиться переклад, збагачує його літературу. Саме індивідуальність перекладача значною мірою сприяє тому, що оригінал продовжує своє життя

у часі і просторі» [2, с. 11-12]. Обґрунтовуючи сутність перекладу як важливого чинника міжкультурної комунікації, завдання перекладача полягатиме не в тому, щоб перекласти, тобто, перенести з книги в книгу художній твір, а втому, щоб «пересадити» його на новий ґрунт, де розпочнеться нове буття.

Етнолінгвокультурологічні концепції розглядають перекладацьку діяльність в ракурсі тріади «етнос-мова- культура», що є вельми актуальним для художнього перекладу. У межах цього напряму процес перекладу визначається як перетворення тексту оригіналу у відповідності зі специфікою іншолінгвомовного середовища. Теоретичною базою існування етнолінгвокультурологічної концепції перекладу стали, з одного боку, гіпотеза Сепіра-Уорфа, з іншого боку, надбання суміжних дисциплін: етнолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології, теорії міжкультурної комунікації. Таким чином, адресат цільового тексту повинен максимально наблизити власну рецепцію перекладеного оригіналу до сприйняття першотвору адресатами вихідної культури. Причому завдання перекладача полягатиме у переключенні не тільки мовних кодів, а й у знятті бар'єрів між двома етнічними культурами з урахуванням складних категоріальних відношень у ланцюгу «етнос-мова-культура-онтологія» [7, с. 82].

Висновки. Підбиваючи підсумок викладеним міркуванням, варто зазначити, що з огляду на забезпечення міжкультурної комунікації творча діяльність перекладача має спрямовуватися на примирення двох суперечливих тенденцій: збереження мовної норми рецептивної культури в перекладі, з одного боку, та її гармонізацію з нормою оригіналу як феномена вихідної культури, з іншого. Перекладач повинен володіти професійною компетентністю, тобто, в умінні використовувати різні типи перекладацьких стратегій для вирівнювання міжмовної та міжкультурної асиметрії.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні мовної картини світу, що є засобом міжкультурної комунікації і сприяє відображенню отриманої інформації через мову. Аналіз німецькомовних перекладів української класичної прози служитиме яскравим взірцем для виявлення ментальних особливостей українського та німецькомовного народів.

Література

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
2. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Роксолана Петрівна Зорівчак. – Львів : Вид-во при ЛДУ, 1989. – 215 с.
3. Каде О. Проблемы перевода в свете теории коммуникации // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: сб. ст. / Отто Каде. – М.: Междунар. отношения, 1978. – С. 69–90.

4. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Кияк Т. Р. , Науменко А. М. , Огуй О. Д. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
5. Мунен Ж. Переводчик, слово и понятие // Перевод – средство взаимного сближения народов / Ж. Мунен. – М.: Прогресс, 1987. – С. 136–141.
6. Попович А. Проблемы художественного перевода / Антон Попович; [пер. со словацкого И. Бернштейн и И. Чернявской]. – [под ред. П. М. Топера]. – М. : Высш. школа, 1980. – 199 с.
7. Селиванова Е. А. Модель перевода в парадигмальном пространстве современной лингвистики / Е. А.Селиванова // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 29. – С.79–83.
8. Чередниченко О. Про мову і переклад / Олександр Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
9. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы аспекты / Александр Давидович Швейцер. – М.: Книжный дом «Либроком», 2009. – 216 с.

Summary

The specificity of translation as a specific aspect of the interlingual and intercultural communication is analyzed. The communicative models of translation which are presented in the works of the authoritative specialists are investigated. The factors influencing the translation as the communicative activities have been considered.

УДК 81'23 : 159.93 (327)

ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ ЦЕРЕМОНИАЛА В КОММУНИКАТИВНОЙ СИТУАЦИИ “ОБСУЖДЕНИЕ ВОПРОСОВ ЦЕРЕМОНИАЛА ПРЕДСТОЯЩЕЙ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ ВСТРЕЧИ” (НА МАТЕРИАЛЕ ДНЕВНИКОВЫХ ЗАПИСЕЙ Г. ШАССИРОНА)

Машкина Е. Н.

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

Расширение дисциплинарных границ языкознания в свете усиливающихся тенденций интегративности определило мультипарадигмальный и междисциплинарный характер современных лингвистических исследований, что открывает перед учеными широкие перспективы, связанные с использованием методологического аппарата нелингвистических дисциплин.